

De schokgolven van 11 september, Bart Pattyn en Jan Wouters, De Standaard, 11/06/2002

Komen we ze ooit te boven, de beelden van de exploderende Boeings die zich precies negen maanden geleden in de torens van het World Trade Center boorden en van de apocalyptische instorting van deze symbolen van het kapitalisme? Zoals Hiroshima en de holocaust zijn dit gebeurtenissen die het aanschijn van de wereld veranderden omdat zij een grens radicaal verlegden. In één klap werd terrorisme het veiligheidsprobleem nummer één voor de internationale gemeenschap.

De schokgolven van deze aanslagen deinen nog altijd wereldwijd verder uit. De vrees voor nieuwe terroristische aanslagen houdt ons voortdurend in haar greep: één aanslag op een toeristisch oord in de komende weken kan volstaan om het Westen politiek en economisch in rep en roer te zetten.

Hebben wij juist gereageerd op de aanslagen van 11 september? De politieke en juridische maatregelen die tot dusver werden genomen op mondiaal, Europees en nationaal niveau, zijn zonder meer indrukwekkend. Ze gaan van zeer gedetailleerde, dwingende resoluties van de Veiligheidsraad die alle 189 lidstaten van de Verenigde Naties dwingen om terroristen en hun financieringsbronnen aan te pakken, tot Europese maatregelen die in een efficiëntere aanpak moeten voorzien zoals het Europees aanhoudingsbevel, en tot strenge nationale antiterrorismewetten die opsporingsdiensten meer ruimte bieden en burgerlijke vrijheden aan banden leggen.

De Verenigde Staten hebben, voluit gesteund door onder meer de NAVO en de EU, keihard teruggeslagen in Afghanistan en hun onnavolgbare militaire superioriteit opnieuw bewezen.

Ondanks alle vlagen van anti-amerikanisme in onze contreien en elders heeft Amerika zich herbevestigd als de enige machtige spelverdeler in de internationale politiek. De supermacht heeft grotendeels vrij spel gekregen om, uit zelfverdediging, de Taliban en Al Qaeda op te ruimen en zijn geostrategische positie in Centraal-Azië voort uit te bouwen en te consolideren. Uit solidariteit met de rechtvaardige oorlog tegen het terrorisme knepen wij in het Westen een oogje toe voor flagrante mensenrechtenschendingen in landen die zich als verklaard medestander opwierpen in de strijd tegen het terrorisme.

De initiatieven die onze politieke leiders namen, zijn er voornamelijk op gericht om de nationale veiligheid te verzekeren en terroristische brandhaarden te elimineren. De politici en de publieke opinie komen er nauwelijks toe om de voedingsbodems van het terrorisme en het fundamentalisme waaruit 11 september is voortgesprongen, grondig te analyseren. De economische, culturele, religieuze en historische oorzaken van het fundamentalisme zijn complex en laten geen eenvoudige zwart-wittekening toe. Dat zint ons niet. Vervelender nog was de vaststelling dat een aantal factoren die het fundamentalisme zuurstof verschaffen, zich ook bij ons laat gelden.

Laten we, bijvoorbeeld, even stilstaan bij de culturele aardverschuivingen waartoe de globalisering niet alleen elders maar ook bij ons leidt, in de vorm van een drastische eliminatie van de tot voor kort gangbare verwachtingspatronen. In de moderne vrije samenlevingen -- en vrijheid is wat Europa met Amerika verbindt, zo werd ons onlangs nog op het hart gedrukt -- geldt de overtuiging dat mensen het recht en de morele vrijheid hebben om zelf te kiezen hoe ze geluk nastreven. Iedereen mag er zijn zinnen zetten op om het even wat. De enige echte beperking op de realisatie van persoonlijke verlangens is dat je de vrijheid en de integriteit van anderen niet in gevaar brengt.

Deze moderne westerse vrijheidsopvatting verspreidt zich bliksemsnel, zonder geweld en missioneringsijver, over de hele wereld. Tegen een cultuur waarin geen restricties bestaan op het publiek maken van verbeeld geluk, is geen verweer mogelijk. De confrontatie met de fascinerende westerse cultuur, waarvan de Verenigde Staten als het brandpunt worden beschouwd, doet traditionele overtuigingen en idealen hun evidente karakter verliezen. Alleen moderne waarden lijken voor een leven nog de moeite waard om geleefd te worden. De oude uitgangspunten worden steeds benauwender. Alleen het diaboliseren van die westerse beïnvloeding en een ver doorgedreven censuur kan de traditionele patronen en het daaraan gekoppelde ontzag voor de traditionele voorschriften, gebruiken en idealen, nog beschermen.

Maar tegen de technologie van de huidige massamedia en tegen de gemonialiseerde wereldhandel is alleen een bijzonder drastische en totaal inhumane censuur opgewassen. Vandaar dat de doorbraak van de westerse mentaliteit in vele landen met een ongeziene snelheid tot modernisering leidt. Op vele plaatsen werd de traditionele cultuur in tien jaar weggevaagd en vergaapt de bevolking zich nu massaal aan een door het Westen geïnspireerde droomwereld.

De spanningen die in een dergelijke situatie ontstaan, kan men moeilijk onderschatten. Ze zijn trouwens niet specifiek voor niet-westerse landen. Ook in Europa en de Verenigde Staten gaat de ontgrenzing van verwachtingspatronen gepaard met ernstige identiteitsproblemen, vooral bij die bevolkingscategorieën die uit de boot vallen bij de realisatie van het gedroomde geluk. De extreme reacties op de globaliserende moderne cultuur blijven in die zin niet beperkt tot landen die zich pas de laatste decennia hebben gemoderniseerd. Fundamentalisme is, op een dieper liggend niveau, structureel verwant met het populair-rechtse extremisme dat onze westerse samenlevingen treft.

Aan dergelijke onderliggende problemen wordt weinig aandacht besteed. We beschouwen terrorisme bij voorkeur als een zaak van duidelijk isoleerbare onmensens. Het is voor de publieke opinie en voor onze politici eenvoudiger en geruststellender om aanslagen te beschouwen als het product van een uit te roeien boosaardigheid, hetzij van particuliere terroristische netwerken als Al Qaeda, hetzij van staten (de „as van het kwaad“). De manier waarop onze overheden de voorbije negen maanden op de terroristische aanslagen hebben gereageerd, illustreert dat politieke mandatarissen uit electorale overwegingen de marges respecteren van wat de publieke opinie verlangt.

Dit alles impliceert dat de kwaliteit van de publieke opinie, vooral in de machtigste landen van de wereldgemeenschap, doorweegt op de kwaliteit van de internationale vredesopbouw. Die vaststelling kan alleen maar het besef versterken dat de manier waarop individuele burgers internationale problemen en conflicten percipiëren, en de manier waarop zij nadenken over mogelijke strategieën om tot oplossingen te komen, er veel toe doen. Zonder een brede publieke belangstelling voor internationale kwesties is investeren in kwalitatieve buitenlandse berichtgeving onrendabel. Zonder een degelijk geïnformeerd publiek is er geen draagvlak voor een evenwichtig en genuanceerd internationaal beleid. Om die reden is het een belangrijke opgave om zorg te dragen voor de kwaliteit van de publieke reflectie over internationale vraagstukken.

(De auteurs zijn editors van het boek ['Schokgolven. Terrorisme en fundamentalisme'](#), dat vandaag bij het Davidsfonds verschijnt.)